

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА
ЛИСА**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка II курсу 201 М групи
Спеціальності 035.01 Філологія
(Українська мова та література)
Освітньо-професійної програми «Філологія
(Українська мова та література)» другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Дяченко Тетяна Ігорівна

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Климович С. М.

Рецензент: кандидат філологічних наук,
доцент, Самарін А. М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ВОЛОДИМИРА ЛИСА.....	5
1.1. Діалектна мова в сучасній художній літературі.....	5
1.2. Діалектна мова у творах В.Лиса.....	11
РОЗДІЛ 2. ПАРЦЕЛЯЦІЯ У РОМАНІ В. ЛИСА «СТАРА ХОЛЕРА».....	23
2.1. Парцеляція в сучасній українській художній прозі.....	23
2.2. Парцеляція в романі В. Лиса «Стара холера» у структурі простого речення.....	24
2.3. Парцеляція в романі В. Лиса «Стара холера» у структурі складного речення.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

У сучасному українському літературному процесі є багато авторів, чия творчість користується популярністю серед читачів, а їх книги нагороджені преміями. До таких письменників належить і Володимир Лис, відомий своїми текстами, стилізованими під культуру Західної України. В останні роки з-під його пера вийшов ряд романів, серед яких твір «Стара холера». Для творчості письменника характерні свої засоби, що увиразнюють художній текст, які варто дослідити.

Різні мовностилістичні аспекти творчості В.Лиса висвітлені у працях таких дослідників, як В.Богатько [3], І.Левчук [15], О.Макар [18], О.Нестерчук [22], Р. Омельковець [24], Л.Тиха [31], А.Яворський [39; 40] та інші.

Актуальність теми можемо пояснити тим, що роман «Стара холера» був опублікований у 2018 році і є одним із найновіших у творчому доробку Володимира Лиса. У зв'язку з цим текст потребує лінгвостилістичного аналізу.

Мета дослідження – проаналізувати найвиразніші ознаки авторського ідіостилю В.Лиса в романі «Стара холера», що на лексичному рівні представлені вживанням діалектизмів, а на граматичному – парцельованими конструкціями.

Поставлена мета визначає такі **завдання**:

- визначити найвиразніші ознаки індивідуально-авторського стилю Володимира Лиса;
- проаналізувати діалектизми та їх вживання у романі «Стара холера»;

- проаналізувати парцельовані конструкції та їх використання в тексті.

Об'єктом дослідження визначаємо лінгвостилістичні особливості прози В.Лиса, а **предметом** – діалектизми та парцеляцію в романі «Стара холера» як найвиразніші ознаки авторського ідіостилю.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у роботі завдань обрано загальнонаукові методи аналізу, опису та узагальнення, і лінгвістичні методи – лінгвостилістичний та компонентний аналіз.

Наукова новизна полягає в тому, що ми досліджуємо один із найновіших текстів у сучасній українській літературі, висвітлюючи реалізацію в ньому яскравих ознак індивідуально-авторського стилю популярного письменника Володимира Лиса.

Виконане дослідження пов'язано з науково-дослідною темою кафедри української філології та журналістики «Закономірності розвитку української мови і практики мовної діяльності» (державний реєстраційний номер 0117U001731).

Тему **апробовано** під час участі в V Всеукраїнській конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми мовознавства та літературознавства» (Київський університет імені Бориса Грінченка, 04.11.2020 р.). Окремі положення викладені у публікації («Магістерські студії», 2020 р.).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел, що містить 40 пунктів літератури. Загальний обсяг роботи – 45 сторінок, із них друкованого тексту – 47 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

1.1. Діалектна мова в сучасній художній літературі

Художній стиль має багато різних мовних проявів. Зазвичай, мовознавці аналізують вживання тропеїчних засобів, стилістичних фігур, індивідуальний стиль автора тощо. Хоча цікавою з лінгвістичного боку є і лексика, яку письменник теж використовує з певним художнім задумом.

У сучасній науці є твердження, що «доцільність і необхідність вживлення діалектизмів у мову художнього твору залишається дискусійним питанням сучасного мовознавства» [26, с. 50]. Хоч у дослідників лишається багато нерозв'язаних питань, діалектна лексика була елементом багатьох творів на різних етапах розвитку літературного процесу.

Функції діалектної лексики в художніх творах не обмежуються тільки прикрашанням мовлення персонажів чи створення потрібного для сюжету колориту. Є важливі задачі і для мовознавства, про що свідчить і Ж. Колоїз: «З одного боку, вони (діалектизми) допомагають з'ясувати внутрішні закономірності еволюції літературної мови, з іншого, – сприяють усебічному розв'язанню питання про історичні зв'язки літературної мови та діалектів» [13].

Власне, наш аналіз розпочнемо із визначення двох основних понять – діалект і діалектизм. В енциклопедії «Українська мова» зазначено: «Діалект (грец. *διάλεκτος* – наріччя, говір) –

1. Територіальний Д. – різновид нац. мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історико-культурних традицій, самосвідомості» [34]. «Діалектизм (від грец. *διάλεκτος* – наріччя, говір) – позанормативний елемент літературної мови, що має виражену діалектну (див. *Діалект*) віднесеність» [34].

В українському мовознавстві питанню вивчення діалектів увагу в різні роки присвячували такі науковці: Г.Гримашевич [6], Б.Кобилянський [11], І.Матвіяс [19], В.Мойсієнко [21], В.Німчук [2] та інші.

Письменник Володимир Лис, чий роман будемо аналізувати, народився у Волинській області, і його творчість просякнута місцевим колоритом. Це, ми вважаємо, основна причина того, що автор дуже часто вживає діалектизми у своїй прозі. Т. Ткаченко пише про те, що «діалектні слова в художній мові досить часто вживають зі стилістичними настановами, коли автор має на меті відтворити місцевий колорит, типізувати характери представників різних суспільних верств, дати мовну характеристику персонажів тощо» [32, с.232]. Реалізацію цих функцій простежуємо і у прозі Володимира Лиса, який використовує діалектизми з такими ж цілями.

Коли подивитися на будову тексту, у якому є діалоги персонажів та слова оповідача, то діалектизми все ж більше характерні саме розмовному стилю, тобто трапляються в репліках героїв. Читаючи спілкування персонажів, які проживають на Західній Україні, ми обов'язково знаходимо діалектизми, які означають поняття, що є символічним для тієї території, або є відповідником літературного та звичного слова.

Дослідники вказують на те, що «чим влучнішими і доречнішими будуть лексичні одиниці, тим більшими будуть можливості автора у розкритті теми, ідеї та проблематики твору. Художній ефект у літературному творі досягається протиставленням діалектного, регіонального літературному, нормативному» [20, с.267]. Діалектизми не складають повністю текст, тому що тоді він матиме дуже обмежене коло читачів через складність розуміння. Яку б мету не ставив автор і яке б походження він не мав, художні твори все ж написані унормованою літературною мовою, а діалектизми становлять лише вкраплення, які доповнюють, прикрашають та стилізують текст.

Те, що діалектизми потрапляють до художніх творів, є беззаперечним фактом. Науковці пишуть про те, «що діалектизми вживаються не лише в усному мовленні мешканців певної території, фольклорі, а й у художніх творах письменників-вихідців з цих регіонів» [17, с.31]. Мовне оточення письменника впливає на те, яка саме говірка буде в основі стилізації тексту.

Л.Спанатій визначає коло функцій та вимог до діалектних одиниць у художньому творі: «Загалом діалектизми в художньому тексті бувають виправданими тільки тоді, коли вони, по-перше, необхідні для кращої характеристики зображуваних осіб, сцен, подій; по-друге, з контексту зрозумілі читацьким масам, тобто нічим не затемнюють змісту твору; по-третє, вживаються з почуттям міри, отже, кількісно і якісно не порушують художньо-естетичних вимог твору [29, с.111]. Отже, діалектні одиниці не повинні переобтяжувати текст, а навпаки їх використання має стати перевагою твору, вживання – бути виправданим, а значення та форма – зрозумілими.

У цій же праці ми знаходимо важиву думку про те, що володіння діалектом та його вплетення в канву художнього твору – це свідчення

того, що автором тексту є справжній майстер слова: «Вдале поєднання книжно-літературного і розмовнотериторіального мовлення свідчать про високу культуру художнього стилю, про вміння автора користуватися всіма багатствами нашої мови» [29, с.111]. Оскільки творчість В.Лиса просякнута діалектизмами, то можна впевнено стверджувати про його високий митецький рівень.

Користь від прочитання таких текстів мають і читачі, тому що поповнюють свій словниковий запас, розширюють світогляд та ерудицію, ознайомлюються зі специфікою української культури, яка розвинена на інших територіях. Науковці пишуть про це так: «Введення майстрами пера діалектних слів у канву художнього твору сприяє ознайомленню широкого кола читачів з вузькодіалектними лексемами, нерідко спричинюючи їх входження до загальнонародної мови» [29, с. 112].

Отже, вживати діалектизми у художньому творі можна лише за тієї умови, що письменник сам володіє та розуміється на діалекті. З урахуванням того, що В.Лис народився на Волині й увібрав у себе колорит рідного краю, не дивно, що його твори сповнені поліською говіркою.

А.Яворський стверджує, що «на сучасному етапі «олітературнення» діалектів – одна з особливостей мови багатьох письменників, засіб підкреслення авторської індивідуальності» [40, с.230]. Тобто постійне вживання діалектизмів у творах на сьогодні – це один із показників індивідуально-авторського стилю, і ми погоджуємося з такою думкою, особливо говорячи про В.Лиса.

При здійсненні лінгвостилістичного аналізу художнього тексту будемо спиратися на погляди Г.Козачук: «Аналізуючи принципи використання діалектизмів, звернімо увагу на такі моменти: а) де

вживаються діалектні елементи — тільки у мові персонажів чи й у мові автора; б) які діалектизми (лексичні, фонетичні чи граматичні) використовуються у мові персонажів та в мові автора; в) як часто вживаються діалектні елементи у творі» [12]. Основним завданням при аналізі має стати визначення різновидів діалектизмів та їх відмінностей від літературної мови, а також тих епізодів, де вони вживаються найчастіше.

Тенденція до вживання діалектизмів у сучасній літературі є виправданою. Т. Мислива звертає увагу на традиції розвитку літературного процесу в останні десятиліття: «Характерною особливістю мови художніх творів к. ХХ – п. ХХІ ст. є полістилізм – поєднання різних за своїм стилістичним статусом мовних засобів: книжних і розмовних, пафосних і знижених» [20, с.267]. Про поширеність цього явища в літературній творчості говорить і М.Пелипась: «Діалектизми в літературному творі – то не випадковість, а скоріше закономірність мовного процесу. Письменники, зростаючи в певному мовному середовищі, несли в своїх творах мовний колорит своєї місцевості» [25].

Т.Ткаченко визначає функціональне призначення діалектизмів та пояснює, для чого письменники вживають їх у художніх текстах: «Діалектні слова в художній мові досить часто вживають зі стилістичними настановами, коли автор має на меті відтворити місцевий колорит, типізувати характери представників різних суспільних верств, дати мовну характеристику персонажів тощо» [32, с.232]. У продовження розкриття цього питання звернемося до праці, у якій Л.Спанатій говорить так: «Діалектизми загалом виконують три основні функції: комунікативну, етнографічну і

експресивновиражальну» [29, с.109]. Розглянемо особливості кожної з трьох.

Важче зрозуміти ті діалектизми, функціональне навантаження в яких несуть саме лексичні значення. Незвичайні назви певних реалій, характерних окремому регіону не завжди відомі читачам. Такі слова потребують додаткового пояснення. Вони ж виконують етнографічну функцію, тобто йдеться про «ті діалектизми (здебільшого лексичні), що передають певні відомості про матеріальну культуру жителів тієї чи іншої місцевості, про яких йдеться у творі» [29, с.109].

Стилістична роль діалектизмів не менш важлива при створенні художнього тексту. Відповідно до пояснень науковців «експресивно-виражальне значення мають діалектизми, які використовуються з метою типізації та індивідуалізації мови персонажів, щоб якнайглибше схарактеризувати реальну дійсність, відображену у творі» [29, с.109]. Тобто читач немов потрапляє в ту місцевість, де вживання конкретних діалектизмів є звичною справою. У такий спосіб діалоги персонажів можна зіставити зі справжніми розмовами місцевих жителів.

С. Литвинська вказує, що діалектні мовні одиниці мають доволі широке коло використання. Дослідниця звертає увагу на те, що вживання таких слів стосується не лише мешканців певної території, а й художніх текстів, написаних представниками цих місцевостей, тобто людьми, які самі розуміють і володіють місцевою говіркою, тим самим знайомлячи інших людей – читачів із особливостями рідного діалекту [17, с. 31].

Отже, діалектна мова не обмежується лише своїм ареолом вживання. Художні твори доносять діалектну лексику до широкого кола читачів, чим роблять тексти колоритнішими та стилізованішими.

1.2. Діалектна мова у творах В.Лиса

Усі прозові твори західноукраїнського письменника В.Лиса пронизані діалектною мовою, що не могло не привернути увагу читачів і дослідників.

Діалектні особливості в індивідуально-авторському стилі В.Лиса, звичайно, вже були проаналізовані в українському мовознавстві: «Володимир Лис – волинянин – зображав не абстрактне сільське, а локалізоване, на теренах його батьківщини життя, знавцем і учасником, якого він є» [18, с.101].

І.Дружук пише про «прагнення В. Лиса занурити читача в атмосферу рідного села за допомогою відсторонення від кодифікованої літературної мови, натомість максимального адаптування слів відповідно до говіркового мовлення» [7]. На думку дослідниці, діалектизми лежать в основі успіху письменника: «Саме завдяки такому «одіалектненню» роман «Століття Якова» здобув популярність, а діалектне мовлення зацікавлює читачів і поза межами побутування західнополіського говору» [7, с.83].

А.Яворський у своїй праці розглядає вже детальніше саме авторську діалектну мову, зазначаючи, що «з метою відтворення регіонального колориту та для мовної характеристики персонажів органічно і вдало використав чимало волинсько-поліських лексем, причому не тільки в діалогах героїв, але й в авторському мовленні» [39, с.142]. Ця характеристика є узагальненою відносно діалектної мови як елементу індивідуально-авторського стилю В.Лиса. Так само можна описати роль територіально обмежених слів і на прикладі роману «Стара холера».

В.Грещук публікує цікаву думку: «Сучасні автори вільні у виборі способів вживання діалекту в художній мові, його використання більше не регламентується редакторами-видавцями, художні тексти публікуються в авторській редакції без редакторських поправлень діалектних форм» [5, с.219]. Справді, сьогодні письменники мають можливість зберігати авторську манеру письма, не потрапляючи під особливо принципову коректуру чи цензуру. Тим багатшою є літературна спадщина. Дослідник продовжує: «Водночас використання гуцульського діалекту замість літературної мови у художніх текстах... створює значні перешкоди у сприйманні твору абсолютною більшістю читачів, які не знають особливостей гуцульського говору» [5]. У цьому можуть виникати труднощі, але зараз автори пояснюють складні слова одразу в книзі, а кількість діалектизмів у тексті є нормальною для сприйняття та поступається літературній мові. У цьому переконаємося на прикладі роману В.Лиса «Стара холера». Для здійснення аналізу ми використовували такі словники, як Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах [1], СловникUA [28], Словник поліських говорів [27].

Стилізація тексту роману «Стара холера» дуже виразно відбувається на рівні використання дієслів. Показуємо ряд прикладів:

- замість дієслова у формі I особи однини **зустріну** автор використовує **стрічу**: «Я ж не знав, що неї **стрічу**» [16, с.42];
- замість інфінітиву **іти / їхати** В.Лис дібрав колоритний територіальний відповідник **телющитися**: «А я повинна до тебе **телющитися...**» [16, с.65];
- замість III особи однини **утнув** читаємо діалектне **учварив**: «А тепер собі **мститься, що так учварив...**» [16, с.40];

- потребує пояснення діалектне дієслово **сабанити**, що означає «сварити». Цей варіант В.Лис вживав у ряді своїх прозових творів, а в романі «Стара холера» знаходимо його в такому прикладі: «*Вона просто пройдеться, а заодно й **насабанить** на того Тихіського*» [16, с.61]. Відповідно тепер розуміємо і значення похідного прикметника **сабанюща** в значенні **сварлива, конфліктна**: «*І жінка сабанюща, та жива й тепла, і діти замурзані...*» [16, с.13].
- у значенні **робити повільно** письменник вживає слово **монькатися**: «*Не монькайся, пане господарю*» [16, с.63];
- традиційне дієслово **порадити** В. Лис замінює на рівноцінний діалектний еквівалент **пораяти**. Напр.: «*Казав мені Федотик, що ти мене йому нараяв*» [16, с. 83];
- замість літературного слова **звикати** автор вживає регіональний варіант – **привикати**. Напр.: «*Адам привик слухатись жінок, до того ж знав, що жінка, волю якої зневажиш, стає схожою на справдешню фурію*» [16, с.97];
- в українській мові є цілий синонімічний ряд, що стосується процесу говоріння. До нього також входить діалектна форма **жебоніти**: «*Часом вона йшла кудись, разів два приходила старша сусідка Ганька і молодша Маринка, **жебоніли**, як то їм добре тепер удвох*» [16, с. 126];
- якщо ж говоріння має нудний, обурливий характер, в територіальному словнику є слово **жвандити**: «*Йди вже та не жванди*» [16, с. 117];
- замість **обманювати** у формі І особи однини вжито **тарандити**: «*Ни таранджу, а правду кажу...*» [16, с.27]. До цього прикладу можемо додати таке речення: «*Ой бре, Романиську, ой бре*» [16,

с. 101], де письменник використовує усічену форму дієслова **брешеш**, таким чином урізноманітнюючи варіанти опису обману;

- замість форми **не розумію** в I особі однини написано **ни пойму** з типовою діалектною заперечною часткою: «*Таки доїш цапа, Романе, тико ще **ни пойму** нащо...*» [16, с.27]; «*Та я до тебе тоді приходив, **як пойняв**, що з Марусею тоді не складається...*» [16, с. 101];

- процес мислення, а саме володіння певною думкою відносно якоїсь ситуації, в українській мові теж представлено рядом дієслів. Часто вживають у таких випадках слово **рахувати**, і дуже близьким за значенням є діалектний відповідник **щитати**: «*А в мене вона молочниця, **щитай**, як корівка*» [16, с. 231];

- інфінітив **зваріювати** в сучасній літературній мові можна пояснити, як щось змінити. Але в романі «Стара холера» В.Лис вживає саме діалектний варіант у формі множини минулого часу, що має значення **збожеволіти**: «*Що то таке вони дурне учварили! Геть **зваріювали***» [16, с.99].

- вплив німецької мови відчувається у діалектному дієслові **шпацірувати**, що має значення **прогулюватись** або **крокувати**: «*Кудись **шпаціруєте** своєю кумпанією, бачу...*» [16, с. 100]. Звертаємо увагу на те, що у Словнику в 11 томах [1] подано фонетичний варіант **шпацірувати**;

- територіальний відповідник слова **дивитися** звучить як **зирити**: «*Там у глибині двору стояла і **зирила** на двох чудернацьких дідів бабця Ганна Митрикова...*» [16, с. 100];

- замість III особи однини **тремтіло** вжито в тексті діалектний варіант **дрижало**: «*Дрижало, як **малейке** деревце*» [16, с.47] і в цьому ж реченні звертаємо увагу на фонетичне оформлення прикметника, де замість нормативного [н] автор пропонує [j].

Окремо проаналізуємо звукові особливості при вживанні дієслівних форм:

- у реченнях «*Хоть би домину свою **зачинєв**. А то усеньке твоє добро могла покрасти*» [16, с.63]; «*Ну, хліба й олії **купєв***» [16, с.64] у дієсловах замість [и] автор пише [е];
- у реченнях «*Ци й до дома меї хоч разок **ни заглєнув**...*» [16, с.27]; «*Адам **поглєнув**, як віддаляються Платон і Роман, потупцяв трохи на місці, погладив кішку*» [16, с.99]; «*Може, од мене блєшчину тре', так **вибачєй**...*» [16, с. 100] у дієсловах замість [а] автор, як і в попередніх прикладах, пише [е];
- у реченнях «*Того й **пуйшов***» [16, с.63]; «*То, мо', зара й **пуйдемо?***» [16, с.14]; «*А нашому Адаєкові і в приймаки мона **пуйти***» [16, с.13] у різних особових дієслівних формах та в інфінітиві чергується діалектний звуковий комплекс [уј] з літературним [і];
- у реченні «***Хтїв** було і про те нагадати, як хлопці колись штабелями перед вікнами цієї дома лягали...*» [16, с.26] відбувається чергування [о] з нулем звука;
- усічення префікс зу- призводить до видозміни дієслова **зустрітися**: «*А ще він почув яось, що невінчані чоловік і жінка, які жили разом, ніколи **не стрінуться** на тамтім, гинчїм світї...*» [16, с. 180];
- замість нормативного **зурочити** В.Лис показує територіальні особливості на прикладі діалектної форми **зіврочити**: «*А кози я тобі не покажу, а то ще **зіврочиш***» [16, с. 231].
- заміна [п] на [з] у префіксі призводить до видозміни дієслова **побачити**, що в наведеному прикладі вживається також із діалектною заперечною часткою **ни**: «*Де то ви-те, тату, - подумав Адам. - Може, вас той чоловік у торбині приніс, а я й **ни зобачив***» [16, с.18].

Іменникові та прикметникові форми у реченні *«Єва вернулася до хати, вдяглася – у виткану колись власноруч спідницю з червоним узором, святочну кофту і празникове пальто»* [16, с.61] потребують меншої роботи зі словником для пояснення значень. Територіальні відмінності у вимові стосуються більше звукової форми та нагадують наші розмовні варіанти. Можемо встановити відповідність між слова **узор – візерунок** та **святочний, празниковий – святковий**.

У продовження теми побуту, а саме одягу чи прикрас, діалектне мовне оформлення отримує ряд слів, серед яких:

- **куфайка – фуфайка:** *«Скидай свою куфайку та сідай»* [16, с.63];
- **пацьорки – намисто:** *«Єва дрібно-дрібно засміялася. Мовби пацьорки з неїної шиї зірвалися та по підлозі заторохтіли»* [16, с.27];
- **маринарка – жакет:** *«Тож ледь другої неділі дождався, зібрався, навіть маринарку празничну вдяг, волосся поріділе й геть сиве п'ятирнею причесав»* [16, с.23];
- **станик – ватяна безрукавка:** *«Баця як баця, в станику й хустині, що ледь не торкалася краями землі,..»* [16, с. 230].

Описуючи життя сільських мешканців, автор використовує назви господарських предметів, інструментів та обладнання. Для прикладу, фонетичні зміни відбулися у слові **трактор:** *«А Прокіп був же в тебе хазяїн неабиякий, на трахтурах як розбивався!»* [16, с. 101]. А от слово **човен** замінено зовсім іншим діалектизмом – **крипа.** Напр.: *«Наче вона стояла на березі їхньої річки й дивилася, як пливе новенька, навіть непофарбована крипа...»* [16, с. 258].

У тексті роману діалектні іменники вжито і на позначення почуттів чи опису внутрішнього світу героя, його емоцій, психології тощо. Серед найвиразніших абстрактних найменувань знаходимо

мщення – помста, щістєчко – щастя, удовольствіє – задоволення. Напр.: «Вона повинна була помститися, але помста мала початися з **мщення** самій собі» [16, с.35]; «І оте щастя (**щістєчко**, казала покійна мама) вивалилося і влізло до хати вслід за Павлиною» [16, с.37]; «Будеш ти мати повне **удовольствіє**, побачиш того котяру, – сказав Адам» [16, с.98].

Серед інших абстрактних понять можемо назвати такі – **авантура, затія, придибенція.** Усі ці слова вказують на якусь неординарну подію, пригоду. Напр.: «Бо добро би Романа женили, так він звичний до всяких **авантур**» [16, с.99]; «Не звик він відступати, викручувався ще й з гірших **придибенцій**» [16, с. 100]; «Роман подумав, що його **затія** мокрим рядом накрилася» [16, с.27].

Іменники-істоти – часті діалектизми в романі «Стара холера». Серед таких слів і назви людей за професію чи певною характеристикою, і назви тварин, птахів тощо. Замість слова **слідчий** В.Лис у розмовній мові персонажів використовує фонетичний варіант **слідователь.** Напр.: «Так во, таке діло, а вона й не призналася тому **слідователю...**» [16, с.21].

До назв осіб також належать **холєрник** та **гицель** у негативному забарвленні, **хлопаки** й **дєдьку** у нейтральному значенні. Напр.: «А він же, **холєрник**, сам живе...» [16, с.11]; «Ходімо, **хлопаки**, до того **гицля**» [16, с.11]; «**Дєдьку**, я надвір хочу» [16, с.23].

Доповненням образів місцевих жителів-чоловіків у селі було паління тютюну та вживання алкогольних напоїв. Для опису цих процесів письменникові були потрібні два діалектні іменники – **бакун** та **блєшчина**, тобто тютюн і пляшка відповідно. Напр.: «**Вибачай**, що **блєшчини** у мене не водиться, а тоб посиділи» [16, с.28]; «А чого ж, **сідай. Бакуну** приніс?» [16, с.17].

Діалектизми зі світу природи в романі – це іменники **лелека**, якого на Західній Україні називають **боцюн**, та **квіти**, вимова яких у поліській говірці – **к'яти**. Напр.: «... зиркнув – а там **боцюн** летів і раптом став над ним кружляти» [16, с.17]; «**К'яти** мені на твоїх рушниках сильно подобаються» [16, с. 177].

Діалектні назви частин тіла, використані В.Лисом у творі, – **бумбешка**, **головешка** та **бочка**. Напр.: «Бачу, щось у твоїй лисій бумбешці заворушилося» [16, с.64]; «...що ніякі його слова до тої дурної Тимкової **головешки** не лізуть...» [16, с.24]; «Ну так, всередині, але ж то не печиніка, і не **бочка**, щоб його одбити» [16, с.19]. Перші два приклади стилістично марковані та стосуються мислення персонажа, тобто автор дає героям характеристику.

Дуже зручно в романі те, що автор полегшує читачу процес розуміння нетипових, специфічних діалектних особливостей. У книжці є тлумачення ряду слів, які дійсно мають бути поясненими, бо не вживаються в повсякденному мовленні чи текстах інших стилів. Без розуміння діалектних значень прочитання тексту є значно важчим. Наведемо приклади деяких слів, на які звертає увагу В.Лис.

«А я – **Петрусь**. Тільки мені кажуть, що у вас так **комашок** зуть» [16, с.78]. В. Лис зауважує, що петрусями називають жуків, яких ми знаємо як сонечок, у західно-поліському діалекті.

«Озирнулася і побачила жахливу картина: Павлина стоїть біля хатніх дверей і копає щось **городником**» [16, с. 81]. Як пояснює сам автор, городником у тій місцевості прийнято називати лопату, тобто семантика є достатньо прозорою, хоч і не надто конкретною: інструмент для порядкування на городі.

«Одного разу Адам не витримав і сказав, що даремно ви-те тако, **дєдино** Насте, Катруся добра, ви-те би з нею мирно, ладком» [16,

с. 83]. Письменник для вказівки особи, до якої звертається персонаж твору, вживає діалектну лексему, яка означає тітку, тобто не родичку, а старшу за віком жінку.

«*Охверма Тихіська*» [16, с.99]. Діалектизм вжито у реченні для називання нездалої людини, тобто для надання якісної характеристики персонажа.

Діалектні прикметники найбільше представлені якісним та присвійним розрядом, менше – відносним. Деякі змінені лише через додавання початкового приголосного. Напр.: «*Мона сказати – гісторичеське*» [16, с.99]; «*Потому ще нажив двоє дітлахів, але то вже гинча пісня*» [16, с.8].

Замість слова **звичайна** автором вжито **обнаковенна**: «*Та ти ж обнаковенна дівка, – констатувала бабця Марина*» [16, с. 230], а від діалектного **варіят** за допомогою прикметникового суфікса **-ськ-** утворено відповідну форму **варіятський**: «*Роман не збирався відмовлятися від своєї варіятської задумки – женити хоч на старості літ непутьового Адама...*» [16, с.23].

Непотрібна в літературній мові м'якість закінчення спостерігається в прикметнику **несусвітнє**: «*Таково щось не те, несусвітнє виходить*» [16, с.99], а суфікс **-н-** не вживають у літературному варіанті прикметника **цілий**: «*Жінку взяв собі тоже сусідську, тільки з другої дома через хату, і на цільних десять літ молодшу*» [16, с.8].

Розглянемо те, наскільки змінюються прислівники в діалектному мовленні. Відомо, що ця частина мови має цілу систему значень. У романі «Стара холера» знаходимо такі:

- зі значенням якісної характеристики: «*Я ж не шуткома, а всурийоз...*» [16, с. 181]; «*Хлопи, а щось то Тихиського зновика нима*» [16, с. 10]; «*Шмидко покине такого, як Адам*» [16, с.14].

- зі значенням часу: «*Ходила завше з високо піднятою головою, вся аж цвіла, мовби казала: он же возьміте, зірвите*» [16, с.15]; «*Хоч і рідше, та все ж час од часу збиралися й теперка, постарілі, полисілі й облізлі...*» [16, с.10];

- зі значенням локації, місця дії: «*А гинчого чудиська тутика, в цій хаті, й нема, – сказав Адам*» [16, с.182].

Діалектні займенники мають зміни на фонетичному рівні. «*Якщо вже сватати, то тико ни тую Єву*» [16, с.14]; «*Якраз вони їдне їдному підходять*» [16, с.14]; «*Та в нашого Адася і сили не стачить, щоб неї розпечатати*» [16, с.14]; «*Так нихто не провідає, і не треба*» [16, с.16]. Їх вимова та правопис суттєво відрізняються від літературних слів.

Означальну функцію виконують займенники в ряді таких речень: «*Та так всеньке життя й зосталася незаміжньою старою дівою, а тепер і бабою старою, що не звідала сімейного життя*» [16, с.15]; «*І що на твему весіллі мені казав...*» [16, с.39]; «*“Прости, Євцю, але мушу з нею, з Любою свею, остатися”, – писав Арсен*» [16, с.77]; «*“І кіт неїн теперка мій”, – подумав далі Адам і сказав уголос...*» [16, с. 181]. Майже в усіх наведених словах є значення присвійності.

Кількісна ознака мало представлена в діалектній мові. З тексту можемо навести лише декілька прикладів: «*Та скіко він там коштує...*» [16, с.62]; «*А штиром легше, ніж їдному*» [16, с.69].

Деякі речення мають у своєму складі одразу декілька діалектизмів. Це стосується особливо мовлення персонажів. У діалогах, що схожі на побутові розмови, діалектні слова можуть бути:

- головними членами речення: «До Адамової голови пару днів як завітала **думиця** й дедалі більше **гльогала** у тім'я» [16, с. 179];
- присудком разом із додатком: «У тебе **гаречки нима?** – Єва аж підійшла і справді помацала Адамового лоба» [16, с. 181]; «Мо', грошей на **тріньку жалько** стало» [16, с.10];
- присудком з обставиною місця: «Бач, вона за свого давнього ухажора, що десь там по світах, **по морях-окіанах валандався**, задумала вийти, тільки за нього – і квит» [16, с.24];
- присудком з обставиною способу дії: «Так теперка батюшка те ни схвалює, а то й **зусім заприщає**» [16, с.12];
- більше двох елементів: «Діло сторуब्льове, а **мо'**, й на цілу **тищу гривняків** потягне» [16, с.24].

Серед службових слів найбільше діалектних форм вжито відносно часток. Напр.: «Ну, звісно, Євка взялася розпитувати, як там Томочка, **нивже** й ходити **ни** може?» [16, с.26]; «**Тико** ж не **приходить...**» [16, с.10].

У романі «Стара холера» фіксуємо окремий випадок з розділовим сполучником. Напр.: «А просто посидіти міг би й прийти... **ци** може» [16, с.10]; «На пальці дмухати **ци** кров злизувати?» [16, с.15].

Особливу вимову мають навіть деякі вигуки, що є характерними для розмовного стилю та роблять реалістичним мовлення персонажів, наближуючи до справжнього життя. Напр.: «Він, Євцю, **тойво**, Адам» [16, с.28]; «**Присяй-бо**, цапа ни дою» [16, с.26]; «**Гой**, який гість! Кілько то літ, Романку, ни заходив?» [16, с.25].

Отже, ми побачили, що діалектна мова виконує важливу стилістичну функцію в романі В.Лиса «Стара холера». Регіональні особливості вимови показані на прикладі майже всіх частин мови з

меншою чи більшою частотою. Такі мовні одиниці додають колориту мовленню персонажів та відтворюють особливості західноукраїнської місцевості. У параграфі висвітлено фонетичні зміни у порівнянні до варіантів сучасної української літературної мови. Усі визначені звукові та лексичні особливості характерні для поліської говірки, яку автор вживає у своїх прозових книгах, тим самим знайомлячи читачів із усією Україною з колоритом рідного краю.

РОЗДІЛ 2. ПАРЦЕЛЯЦІЯ У РОМАНІ В. ЛИСА «СТАРА ХОЛЕРА»

2.1. Парцеляція в сучасній українській художній прозі

Якщо на лексичному рівні індивідуально-авторський стиль В.Лиса яскраво представлено частим використанням діалектної мови з-поміж інших особливостей, то на рівні синтаксису не менш помітним прийомом вважаємо парцеляцію.

Цей засіб у різних стилях української мови вивчали В.Жайворонок [8], І.Завальнюк [10], В.Олексенко [23], С.Шабат-Савка [37], Т.Шевченко [38] та інші.

Для початку з'ясуємо думку мовознавців щодо цього засобу. І.Кухарчук вважає, що «парцеляція – багатоаспектне явище, що вивчається в лексико-семантичній, граматичній, структурній, комунікативній, функціональній, стилістичній, психолінгвістичній, інтонаційній, пунктуаційній, лінгвокультурологічній, текстовій та інших площинах» [14, с.31]. Тому це не лише графічне та інтонаційне видлення частини речення, а отже, маємо детальніше розібратися у причинах використання парцеляції та її функціях.

С.Тараненко пише про «розгляд явища парцеляції як складника експресивного синтаксису, такого стилістичного прийому мовленнєвої експресії, який презентує синтаксичну структуру художнього тексту, має функціонально-сміслову навантаженість та семантично доповнює зміст окремих частин висловлення» [30, с.41]. Отже, науковці звертають увагу на стилістичну роль парцеляції, тому що вона

виконує одразу декілька функцій, допомагаючи авторові розкрити сюжет.

На думку Н.Чернушенко, «парцеляція є найпродуктивнішим і найяскравішим в емоційному плані засобом увиразнення, виділення думки, оскільки до об'єктивної інформації, закладеної в структурі речення, додається авторська оцінка» [35, с.130]. Тобто прийняття рішення про парцелювання є суб'єктивним бажанням автора звернути увагу на щось важливе в змістовому та емоційному плані.

Якщо детальніше роздивлятися функції парцеляції, то процитуємо думку С.Тараненко: «Парцеляція слугує виокремленню змістової частини висловлення, увиразнює його експресивність, посилює емоційний вплив на реципієнта» [30, с.41], а У. Галів пише, що «розчленування речення як інтонаційно самостійної одиниці не лише відбиває конкретні умови спілкування, а й сприяє логічному виділенню фрази» [4, с.47].

Роман «Стара холера» В.Лиса має дуже багато парцельованих конструкцій, що вказує на бажання автора зробити текст виразнішим, психологічним та цікавим для прочитання. У практичній частині доведемо те, що парцеляція є важливою складовою індивідуально-авторського стилю поліського письменника.

2.2. Парцеляція в романі В. Лиса «Стара холера» у структурі простого речення

Володимир Лис часто вдається до парцеляції головних членів речення. А. Томусяк зауважує, що «членування речення-висловлення на окремі частини відповідає комунікативній ідеї, мовленнєвій потребі

автора, його інтенції» [33]. На рівні граматики потреба автора логічно виділити якийсь фрагмент стосується майже всіх синтаксичних одиниць.

Звичайно, у структурі простого речення найчастіше це стосується присудків. Вони могли б бути однорідними, якби всі дієслова входили до структури одного речення. Проте автор як за змістом, так і графічно, виокремлює деякі присудки. Напр.: *«Жінки й діти чекали вдома, а як і не чекали, то ти знав, що вони є. Є.»* [16, с.12]; *«Вислизнуло з рук. **І розбилося»*** [16, с.38]; *«Пересилюючи страх, наблизилася. **Торкнулася»*** [16, с. 124]; *«Він трохи пригальмував швидкість. **Був готовий спинитися»*** [16, с.94]. У наведених прикладах бачимо, що автор виділяє переважно одиничну лексему, тому парцелят є непоширеним. В останньому реченні компонентів, які пояснюють одне поняття, вже більше.

Подібним чином парцелюються однорідні присудки із залежними від них словами. Напр.: *«Він вдихає свіже прохолодне повітря. **Пропускає його крізь свої легені»*** [16, с. 110]; *«Дивилася на постарілу й змарнілу Павлину, і злість проходила. **Кудись дівалася»*** [16, с. 119]. Залежність може виявлятися і в наявності підрядної частини: *«Мені страшно. **Страшно й цікаво, що ж буде далі, – подумала Ліза теперішня»*** [16, с. 108].

Якщо в наведених вище прикладах засіб зв'язку є безсполучниковим і поєднання частин парцельованого речення забезпечується тільки інтонацією та за змістом, то в ряді наступних речень додається сурядний зв'язок із використанням відповідних сполучників:

- єднальних (**i**): *«Зразу познайомилися, як він ступив до хати, то вже терлися їдне до другого, мурчали собі. **І нехотя***

розлучалися» [16, с.98]; *«Як вода, не, ніби кров з рани точилася. І вся виточилася»* [16, с.77];

- протиставних (**але**): *«Так, і те, що легко не піддалася, хоч, вочевидь, дуже боялася. Але переборола страх»* [16, с. 110].
- розділових (**чи, то, або**): *«Не буду ж спеціально їздити і вдивлятися. Чи проїжджати мости»* [16, с.94]; *«Я знаю Євцю, що в тебе багато вишивок, рушників і карточок. То й змайстрував тобі цю рамочку»* [16, с. 103]; *«Зрозуміла, що сидітимуть, доки сидітиме вона. Або здасться»* [16, с. 108]. Отже, найчастіше серед сурядних використовують саме розділовий тип, що має більшу кількість варіантів граматичного оформлення та три сполучники як засоби зв'язку.

Структури, у яких спочатку є парцельований присудок із залежними словами, а від нього – ще один парцельований член речення, можемо продемонструвати у таких цитатах з твору: *«Ліза хотіла таки збрехати. Але назвала їхній ринок. Їхній»* [16, с.96]. *«Вирішила, що не скаже. Передзвонила. З кимось розмовляє»* [16, с.96]; *«Степан усміхнувся. Але якимось збентежено. Безжурно і водночас збентежено»* [16, с. 108]. Останнім елементом таких конструкцій може бути як член речення, що повідомляє нову інформацію, так і повторення вжитого раніше слова з метою акцентування та підсилення. Бачимо, що часто додатковим засобом зв'язку виступає сурядний сполучник протиставності **але**.

У ряді наступних ілюстрацій простежуємо парцельовання поширених реченневих структур, де центром відокремлення, звичайно, постає дієслово-присудок. Напр.: *«І позбутися цієї болючої краплі пам'яті Єва не могла. Не могла, хоч криком кричи»* [16, с.47]; *«Ліза, як звичайно, спитала, які квіти він хоче купити, а коли він став*

розглядати букети й набори квіток – кому і з якої нагоди він купує, вона може підказати, що йому більше підходить. І головне – подобаються» [16, с.52].

Відокремлення другорядних членів речення представлено у романі В. Лиса парцеляцією означень. Атрибутивні відношення простежуємо в таких реченнях: *«Єва підвелася, тепер у неї всередині все горіло вогнем образи й ненависті. Ще більших, ніж досі»* [16, с.37]. *«Коли розплющив очі, то уледів перед собою стіну. Його хати»* [16, с.18]. *«Єва спинилася на березі річки. Їхньої річки Ситівки»* [16, с.34].

Для опису персонажа чи якогось об'єкта письменник може використовувати цілу низку парцельованих означень, що створюють певний ефект градації, а кожна наступна лексема точніше дає характеристику. Напр.: *«І що їй буде огидно те робити – спокушати вже спокушеного. Надкушеного. Червивого. Схожого на вивалюне в землі яблуко»* [16, с.38]; *«Ще вона купила у книгарні на Хрещатику антологію англійської поезії. Англійською мовою»* [16, с. 193].

Об'єктні відношення знаходимо при парцеляції додатків. Як зауважує Н. Чернушенко, слід зважати на те, що додаток у деяких реченнях має статус обов'язкового другорядного члена, чого не можна сказати про можливість означення чи обставини, тому не може парцелюватися або ж має однорідні додатки, винесені в парцелят [36, с.45].

У наведених нижче реченнях знайдемо підтвердження цієї думки майже в усіх прикладах. Такий стилістичний засіб на синтаксичному рівні застосовано для підкреслення сюжетної необхідності в епізоді конкретного персонажа. Це стосується як чоловічих, так і жіночих образів. Серед чоловічих образів найбільше

уваги прикуто до Адама, Арсена та Потурмака, які представляють одну з двох сюжетних ліній. Напр.: *«І запросимо на свято свояків – Вітчиних батьків. І, звісно, його, Арсена»* [16, с.31]; *«... а може, й на цілу голову вища за нього – недомірка Адама. Дамчика»* [16, с.66]; *«Лізина двоюрідна бабуся Єва вернулася зі своїх дурних походеньок до того басурмана. Потурмака»* [16, с.76]. Представником іншої сюжетної лінії про сучасність виступає Степан. Напр.: *«Іноді вона вешталася Києвом, сама чи з подругами, а частіше сиділа вдома й сумувала. За Степашикою-першоклашкою»* [16, с.90].

До жіночих образів, чий імена винесені в парцельовану частину речення, належать Павлина та Катруся. Напр.: *«Пояснила, що розшукує сестру, котра повинна жити в їхньому місті. Соломаху Павлину Пилипівну»* [16, с.44]; *«До дикого Адама верталися. І до Павлини»* [16, с.76]; *«Наступної суботи Федот пішов на танці в Терешки, де й познайомився з медсестрою Катрусєю Без. Котенятком»* [16, с.71].

Бачимо, що до парцелята потрапляють одночасно і чоловіки, і жінки, що є відповідним до сюжету твору, у якому дуже важливу роль відіграють взаємини між закоханими або сімейними парами. Напр.: *«Заціпеніла, геть байдужа до всього на світі, в якому нічого не існувало. Ні неї, ні Павлини. Навіть Арсена»* [16, с.38]; *«Вона розсердилася. На себе і на нього»* [16, с.55].

У наведених реченнях займенники та іменники – власні назви – одним чи кількома парцелятами подані у формі родового чи знахідного відмінка.

У ролі додатків виступають абстрактні іменники, що означають почуття героїв. Особливо важливим це є в романі «Стара холера». У кожному літературному творі не можна обійтись без емоцій, але сюжет

прозового тексту Володимира Лиса передбачає особливу увагу до деталей внутрішнього світу. Для підкреслення почуттів і настроїв персонажів автор виводить такі слова в окрему частину парцельованої конструкції. Напр.: *«Ні люті, ні ненависті в Арсенових очах не було. Тільки біль. Біль і здивування. Й очікування чогось невідомого, може, дива...»* [16, с.41]; *«Все продають, Дамчику. Навіть душу»* [16, с.69].

Інші парцельовані додатки стосуються побутових понять. Напр.: *«Другий раз поп'ємо. І чаю, і, може, чогось кращого, – сказала Єва»* [16, с.64]. *«Ви-те сієте чортюполох, бабо. А може, й блекоту»* [16, с. 84]; *«Застрибнула на лавку, а далі на стіл. До вікна»* [16, с.98].

Окремо розглянемо реченнєві структури, у яких автор вживає парцельований додаток, що є ланкою ланцюга парцеляції. Напр.: *«І їй захотілося стати вчителькою Степашики-першоклашки. Цього дурника, вчителя малих вредних розумах, як він казав. Її дурника. До якого вона потяглася вустами. І тілом, всім тілом»* [16, с.89]. У цьому реченні В.Лис у поширеній конструкції наводить характеристику героя, про якого йдеться у формі парцельованого додатка. Після нього через повторення іменника-дodatка утворюється однорідний парцелят, що передує означальній підрядній частині, яка розкриває ставлення до цього персонажа іншого жіночого образу.

Речення *«Поділити світ на дві половинки й у ліпшій, добрій половинці поселити себе і неї. Себе і неї. Бо ж насправді вона не Федотіві, а йому належала»* [16, с. 84] побудовано за схожою схемою: парцельований додаток + підрядна частина, проте цього разу це підрядна мети.

Традиційними моделями є парцеляти, що починаються зі сполучника у функції частки **і**. У такий спосіб автор відокремлює

одиничний додаток, додаючи епізоду певної емоційної напруженості. Напр.: *«Софія про щось спитала, здається, що відпустити, Єва відповіла, що сірників. **І солі**»* [16, с.39]; *«Її кликав страх – і перед висотою, і перед цими хлопцями, біля яких стояла ціла батарея пляшок: вино, горілка. **І пиво**»* [16, с.50].

Фіксуємо поширений парцелят, засобом з'єднання якого є дубляж додатка, вираженого прийменнико-іменниковою конструкцією, що розширює подану автором інформацію. Напр.: *«... крізь маленьке своє вікно побачив, як заходить на подвір'я той чоловік, що приніс колись звістку про батька. **Про батька, а по суті і про його, Адамову, історію**»* [16, с.18].

У романі В. Лиса «Стара холера» широко відмежовуються різні за значенням та будовою означення. Атрибутивні відношення виражаються у дібраних прикладах з твору різними способами: прикметниками у нульовій формі, прикметниками зі ступенем порівняння, іменниково-прикметниковими словосполученнями, іменником в атрибутивній функції.

Серед звичайних іменників письменник використовує ті, що означають якість або колір. Відповідно маємо на увазі якісний розряд прикметників. Напр.: *«Ти що, вважаєси, наче я тебе на цілу ніч наймаю в йо... - вона вимовила грубе слово. **Дуже грубе**»* [16, с.58]; *«Тико кіт зістрибнув з ліжка. **Сірий і облізлий**»* [16, с.62]; *«Сестра Єву побачила через три роки. **Саму, геть почорнілу й постарілу**»* [16, с. 82].

Також можемо виділити різні зв'язки в межах парцелята:

- сурядні: *«І вона якось подумала, що її Степан таки хороший учитель. **Не просто хороший, а гарний**»* [16, с.74];

- безсполучникові: *«Зникли смішечки, зник будинок, а вони вдвох серед простору підіймалися на сьоме небо. **Неймовірно високе. Майже недосяжне**»* [16, с.75].

Просту форму вищого ступеня порівняння якісних прикметників, що стають об'єктами парцеляції, простежуємо в таких реченнях: *«Ліза купалася у своєму щасті, а воно ставало все зримішим і певнішим. **Все усміхненішим, як і належало справжньому щастю**»* [16, с.71]. *«Краще вже вчителіці, - сказав Степан. – **Культурніше і ефективніше. А ще продуктивніше**»* [16, с.72].

Іменниково-прикметникові словосполучення можна було б віднести також і до парцельованих підметів чи додатків, проте, на наш, погляд прикметники несуть потужне смислове навантаження у прикладах: *«Та раптом до його вух увірвався смішок, а потім і сміх. **Щасливий сміх**»* [16, с.87]; *«У хаті явно був чоловік. **Чужий чоловік. Якийсь Павлусь. Павло**»* [16, с.87]. Через це розглядаємо ці цитати саме при характеристиці парцельованих атрибутивів.

Таке ж логічне атрибутивне питання можна поставити в реченні *«А знаєш, насправді мені страшенно хочеться побувати в тій твоїй маленькій фортеці. **Фортеці твоєї душі**»* [16, с.72]. Тому вважаємо, що іменник разом із залежними словами виконує означальну роль та парцелюється саме як атрибутивний елемент, що дає характеристику відповідному іменнику з головної частини.

Парцельовані обставини диференціюються відповідно до загальноприйнятої класифікації цього другорядного члена речення.

Можемо говорити про вживання автором парцеляції відносно обставини мети. Напр.: *«Єва також за цей час – два тижні – раз пішла до клубу. **В таємній надії зустріти там Арсена**»* [16, с.32]. У

реченні «*Ага, то проситься з хати рудий котисько. Кудись у своїх котячих ділах*» [16, с.60] парцельована частина цілком могла б увійти до структури простого речення, проте автор вважає за потрібне ввести паузу зі стилістичною метою.

Одиничні обставини міри і ступеня представлені у романі «Стара холера» таким прикладом: «*Хоч ти маєш рацію – твоя ціна значно вища. **Значно***» [16, с. 238].

Обставини часу теж парцелюються у творі В. Лиса відносно нечасто. Можемо назвати такі речення: «*Добре, я приїду. **Тільки-но буде маршрутка***» [16, с. 107]. Хоча в цьому випадку наведений приклад можна віднести також до обставини умови.

Парцеляцьована обставина місця акцентує увагу на локацію, де розгортаються події. Напр.: «*Адамові ж треба було літати. **Над світом, де вранці мусить зійти сонце й де живе його жінка з таким лагідним іменем***» [16, с. 84]. У реченні «*Туга співає над нею свою пісню. **Над ними обома***» [16, с. 119] можна поставити логічне питання *де?, над ким?* і визначити як обставину місця, але переносне значення в цьому прикладі може також вказувати на спосіб дії відповідно принципу синкретизму.

Обставина способу дії репрезентована у творі В. Лиса парцельованими одиничними прислівниками. Вони вказують на якісну характеристику того, про що йдеться в реченні. Цей тип досить поширено представлений прикладами, тому проаналізуємо окремо декілька різновидів за значенням.

Відповідно до дібраного цитатного матеріали можемо згрупувати речення, у яких парцелюються прислівники, що позначають тривалість або час виконання дії. Напр.: «*Остаточно й безповоротно. **Назавжди***» [16, с. 239]; «*А найбільше вмовкла її любов*

до Арсена. **Назавше**» [16, с.77]. «А зараз я тебе хочу бачити. **Негайно**» [16, с. 107]. У наведених зразках відчувається певна категоричність висловлювання через вживання лише одного слова.

Інша група охоплює прислівники, що вказують на якісну характеристику. Напр.: «Ганна усміхнулася. **Замріяно**» [16, с. 100]; «Машина вже наближалася до східної межі Києва, і Лізі знову стало страшно. **Страшнісінько**» [16, с.93]; «Ліза подумала, що хтось цю огорожу поставив, щоб вона не здійснила свого задуму. **Навмисне**» [16, с. 108].

Проте серед обставин способу дії знаходимо й такі парцеляти, що є поширеними за своєю будовою. Напр.: «Він схопив її за плечі. **Вперше рвійно**» [16, с.73]; «Сиділа, чула Вітин плач і собі плакала. **Тільки тихо-тихо**» [16, с.77]. Деякі можуть бути вираженими дієприслівниками та дієприслівниковими зворотами: «Вирішила, що викине її не читаючи. **Навіть не заглядаючи**» [16, с.97].

Більш інформативний та детальний опис способу дії подано в таких епізодах: «Час тепер тягся, як довжелезна гумова стрічка, і обмотував Лізу дедалі щільніше. **З ніг до голови, а потім з голови до ніг**» [16, с. 103]; «Хоче втекти од тих думок у в'язання чи шиття, та пальці в неї вже тремтять. **Ледь-ледь відчутно, але то кепська ознака**» [16, с.60]. У цих прикладах пояснення парцельованої обставини підсилюється подальшими зіставно-протиставними конструкціями.

Посилення ефекту впливу на читача можна досягти повторенням обставини у парцельованій частині, як-от у реченні «*І гірко посміхається. **Гірко-гірко. До себе самої***» [16, с.46]. Бачимо, що цей текстовий фрагмент є прикладом послідовної парцеляції.

Має місце в цих випадках послідовна парцеляція, коли відмежована обставина способу дії стає базовою частиною для наступного парцелята. Напр.: *«Йому враз стало душно. Душно і мультко. Ніби хто шпичака під дуну підклав»* [16, с.64]. Порівняльний зворот уточнює душевний стан персонажа, виражений перед тим кількома якісними прислівниками. Що ж до самих порівняльних зворотів, то вони можуть самостійно бути парцелятами. Напр.: *«Думка, що їм обом було б тепліше – наче запізнлий гість. Ніби вчорашній чи позавчорашній борщ, про який раптом згадала»* [16, с.61]. *«Осміхнулася й натягла давні червоні чобітки, що стояли з яких-то літ у коморі. Ніби ждали сьогоднішнього дня»* [16, с.62].

Отже, ми визначили, що у структурі простого речення письменник В.Лис парцелює присудки серед головних членів речення, та всі другорядні члени, серед яких найактивніші – обставини з різними значеннями.

2.3. Парцеляція в романі В. Лиса «Стара холера» у структурі складного речення

Парцеляція є можливою не лише в межах простого речення, а й у структурі складного. Якщо враховувати, що в синтаксисі української мови є складносурядні, складнопідрядні та безсполучникові речення, то можемо сказати, що автор віддає перевагу в парцеляції частин складного речення нерівномірно. Найбільшу кількість прикладів зібрано відносно складнопідрядних речень і лише по декілька варіантів складносурядних і безсполучникових конструкцій.

Серед складнопідрядних речень маємо такі приклади: *«Впасти їй на долоню соковитим плодом. А тоді вона його схрумає. Ще й оближеться»* [16, с.73].

Провівши аналіз парцеляції частин складнопідрядних речень, пояснюємо особливості відмежування у структурі всіх зафіксованих різновидів. Графічно та інтонаційно письменник відокремлює підрядну частину:

- З'ясувальну: *«Теперішня Єва струснула головою, бо зрозуміла, що полізуть подальші спогади. **Що замість квітів крізь пам'ять знов пробиватиметься бур'ян**»* [16, с.46]; *«Сказала, що то робота не для нього. **Що вона не хоче, аби він надірвався**»* [16, с.58]; *«І сказала, що їй не потрібна така подруга. **Що Ліза взагалі таємна спокусниця**»* [16, с.50]. У поданих прикладах типовим сполучником частин складного речення визначаємо **що**. Речення *«Далі він сказав, що переночує і справді поїде. **Що потягло його чогось в ці краї, в це село. Що тітку рішив провідати**»* [16, с. 122] охоплює дві однорідні з'ясувальні підрядні частини, які розбивають за змістом інформацію на окремі блоки.

Серед інших варіантів може бути сполучник **як**. Напр.: *«Лізі запам'яталося, як чужого, ще не зовсім старого чоловіка виносили з хати і тричі піднімали труну над порогом. **Як ішли вервечкою жінки в чорних хустках**»* [16, с. 232]; *«Дива не сталося, і Адам відчував, як росте його вина. **Як його самого роз'їдає страшна болячка з клешнями — саме так уявляв її Адам**»* [16, с. 132].

У реченні *«Давно ніч не снилося, а тепер щось прибудилося. **Ніби їхав кудись. На хурманці, а мо' й на машині**»* [16, с.63] першою парцелюється з'ясувальна підрядна частина, що починається зі сполучника **ніби** та розкриває суть того, що наснилося герою. А вже

від неї у наступному послідовному парцеляті визначено та уточнено, на чому саме їде персонаж.

- Означальну: *«А в розчиненій пащеці печі сміялася з них порожнеча. З якою жив Адам»* [16, с.13]; *«Серед них і ті, що упали за нею. Якими відмовила, чекаючи свого справжнього. Арсена. Котрий так підло зрадив»* [16, с.35]; *«Що то було освідчення, вона вже не сумнівалася. Яке він незграбно намагався захвати словами про відро»* [16, с.59]. У наведених прикладах автор найчастіше розпочинає парцелят зі сполучника **який** у різних граматичних формах, рідше – з **котрий**. Схожу конструкцію, що ускладнена ще двома проміжними парцелятами, від яких і відокремлюють означальну частину, можна вважати таке речення: *«І тут Єва розуміє – кіт кличе йти до того діда. Адама. Тихіського. Чиє життя було ще тихішим, ніж опадання листя в Євиному саду»* [16, с.60]. Парцельована означальна підрядна частина розпочинається зі сполучника **чий**. Звернемо увагу й на те, що відмежовані іменникові елементи з іменем персонажа теж вступають в атрибутивні відношення відносно іменника **дід**.

- Мети, у яких якнайчастіше автор використовує підрядний сполучник **щоб**: *«Цієї миті вона справді забажала, щоб Павлина вернулася. Щоб ці двоє знову стали щасливими. Щоб поруч з такими ними колись стала і вона, Єва»* [16, с.42]; *«Вона... вона хоче, щоб ці слова були правдою. Щоб здійснилося щось неможливе»* [16, с. 205].

- Причини (цей різновид із одним і тим же підрядним сполучником **бо** вважаємо найуживанішим в усьому романі «Стара холера»): *«Відчула, що спів стає плачем, і собі кинулася до отвору, що вів униз. Бо інакше вона могла б кинутися вниз із даху»* [16, с.51];

«Якщо так, то добре. **Бо я, як і ти, постаріла на цілий рік**» [16, с.59]; «**Такі схожі й осталися, далеко їдне од другого. Бо ніколи й не зближувалися**» [16, с.61]. Отже, ці двокомпонентні структури могли бути звичайними складнопідрядними реченнями, якби автор не мав на меті стилістично їх виділити й зацентувати на важливій інформації.

- Умови зі сполучником **коли**: «Він зрозумів, що так не раз уже було, коли згадував Катю. **Коли вона сиділа на хмаринці і метляла босими ногами, а він хотів дотягнутися до тої хмаринки, щоб полоскотати їй п'ятку**» [16, с.70].

- Порівняльні зі сполучником **наче**, але у невеликій кількості: «Підбіг пес, і Адам зловив себе на думці: йому вперше хочеться вдарити Бровка ногою. **Наче той був у чомусь винуватий**» [16, с.88].

Особливо виразними виглядають послідовні парцеляції частин у складі складного речення з різними видами зв'язку. Напр.: «До крамниці зайшли дві жінки, і то був порятунок. **Але тільки на кілька хвилин. Бо Лізу вже не можна було порятувати**» [16, с.56]. У наведеному прикладі крапкою та паузою виділяють спочатку сурядну протиставну частину, а від неї – підрядну частину причини. Засобами зв'язку також виступають відповідні сполучники **але, бо**.

У реченні «Далі був хуліганський і трохи брутальний монолог. **З якого Ліза зрозуміла – нікого там у Степана нема. Але змії ревнощів підгризав її серце**» [16, с.72] навпаки спочатку парцелюється підрядна частина (у цьому випадку – означальна), а потім – сурядна протиставна, на що вказують сполучники **який та але**.

Завдяки лінгвостилістичному аналізу прози В.Ліса визначаємо можливою схему парцеляції, що передбачає відокремлення підрядної з'ясувальної частини, від якої у свою чергу відмежують однорідний член речення з подальшим уточненням умови. Напр.: «**Колись тітка**

Ярина сказала, що душа міститься всередині, у тій ямці, що під шиєю. Що там вона кукурікає або соловейком співає, як людина добра. І гавкає, якщо погана» [16, с.69]. Разом зі з'ясувальною може вживатися і порівняльна підрядна частина в ролі послідовного парцелянта. Напр.: *«Одне слово, вона зрозуміла, що досі була сама не своя. Що надто багато важила для неї та зустріч, той обід. Ніби дійсно на щось надіялася»* [16, с. 152].

Дуже рідко фіксуємо парцеляцію частин складного безсполучникового речення. Окремими прикладами такого стилістичного прийому синтаксису можемо показати на прикладі речень *«Ліза хотіла розсердитися (що він про неї думає!), але не вийшло. Не сердилося»* [16, с.89].

Отже, у романі «Стара холера» дуже часто В.Лис використовує парцеляцію як у структурі простого, так і у структурі складного речення. У першому випадку виокремлюються парцельовані присудки, додатки, означення та обставини. У другому – більше за все прикладів знаходимо при парцеляції саме складнопідрядних речень різних типів. Трохи менше – при вживанні складносурядних і безсполучникових.

ВИСНОВКИ

Сучасні твори української літератури користуються популярністю серед читачів. Одним із найзатребуваніших авторів останнього часу є письменник Володимир Лис, твори якого мають високі рейтинги та нагороджені багатьма преміями. Причиною успіху є неординарний стиль автора та цікаві сюжети художньої прози.

Через те, що В.Лис народився на Волині та зростав серед культури і традицій Західної України, його твори часто стосуються саме поліських жителів, а тому невід'ємною складовою текстів є діалектна мова. А прагнучи донести до читача найважливіші думки і зробити це з правильними емоціями, письменник використовує також прийом експресивного стилю – парцеляцію. Приклади буи знайдені та проаналізовані в романі «Стара холера», опублікованому в 2018 році.

Названі лексичні та синтаксичні засоби разом з іншими мовними можливостями складають впізнаваний індивідуально-авторський стиль В. Лиса. Ми обрали для аналізу саме діалектну мову та парцеляцію, бо вони за кількістю та частотою вживання явно переважають інші можливі прийоми та демонструють авторську майстерність на різних рівнях мовної системи.

Щодо діалектної мови, то письменник використовує елементи знайомої йому поліської говірки. Найбільше вона помітна в діалогах сільських жителів. Серед тематики діалектизмів – назви людей та предметів побуту. Дуже часто у ролі діалектизмів виступають іменники, дієслова, займенники, прикметники, прислівники, майже немає числівників. Службові частини мови теж мають регіональну специфіку: ми говоримо про частки та окремо – про вигуки.

На рівні синтаксису виразною ознакою авторського стилю Володимира Лиса є використання такого експресивного прийому, як парцеляція. Письменник використовує її протягом усього твору, роблячи епізоди більш виразними, емоційними, глибшими за змістом. Встановленням логічної паузи між частинами поділеної конструкції автор змушує читача зупинитися, подумати над прочитаним і звернути особливу увагу на те, про що йтиметься далі.

При аналізі простого речення ми звернули увагу на те, що парцелюються однорідні присудки, як самостійно, так і з залежними словами, додатки (дуже часто – на позначення осіб), обставини, які посилюють виражену ознаку, меншою мірою – означення, у яких письменник пропонує читачам більш повну характеристику, ніж це було в першій частині конструкції.

Серед складних речень найбільше ми знайшли парцельованих частин складнопідрядного речення більшості типів. Розглянувши структуру таких мовних одиниць, звернули увагу на сполучники, якими разом з інтонацією та пунктуацією В.Лис зв'язує парцелят із головною частиною, зберігаючи смислові відношення. У великих за обсягом конструкціях знайшли й ланцюгову парцеляцію. Інколи в тексті були такі складносурядні та безсполучникові речення, але в значно меншій кількості.

Отже, лінгвостилістичний аналіз В.Лиса «Стара холера» виявив, що на лексичному рівні яскравою ознакою авторського стилю та окремого твору є діалектна лексика, а на синтаксичному – парцеляція. Перспективи дослідження полягають в аналізі цих мовних засобів на прикладів інших творів волинського письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. 1970-1980. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Атлас української мови : в 3 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні [та ін.]; [редкол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1984-2001.
3. Богатько В. Структурно-семантична специфіка еліптичних речень у прозових творах Володимира Лиса. URL: <http://library.vspu.net/bitstream/handle/>
4. Галів У. Парцеляція як домінанта поетичного синтаксису ліни костенко (на основі історичних романів у віршах «Берестечко» та «Маруся Чурай»). Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ, 2014. № 29. С.47-56.
5. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія*. Випуск XXXII-XXXIII. С.214-219.
6. Гримашевич Г. Поліська лексикографія. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. С.129-131.
7. Дружук І. Фонетичні діалектизми в романі Володимира Лиса «Століття Якова» і їхні відповідники в згоранській говірці: порівняльний аспект. *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С.77-86.
8. Жайворонок В. В. Парцеляція. Українська мова: енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 426.
9. Жилко Т. В. Нариси з діалектології української мови: навч. посібник. Київ: Рад. шк. 1966. 308 с.

10. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти: монографія. Вінниця: Нова книга, 2009. 400 с.
11. Кобилянський Б. Діалект і літературна мова: (східнокарпат. і покут. діалекти, їх походження і відношення до укр. літ. мови). Київ: Рад. шк., 1960. 274 с.
12. Козачук Г.О. Діалектизми в сучасній прозі. <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine5-10.pdf>
13. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся». *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 98-117.
14. Кухарчук І. Функціонування парцельованих конструкцій у «Щоденнику» О. Довженка. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації 2019. Том 30 (69). № 3. Ч. 1.
15. Левчук, І. Функційно-семантична специфіка топонімного компонента поетонімосфери роману Володимира Лиса «Століття Якова». *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 4. С. 103-107.
16. Лис В. Стара холера. Книжковий клуб, 2018. 272 с.
17. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2019. № 39. С.30-34.
18. Макар О. Діалектизми у романі Володимира Лиса «Століття Якова». URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/52850/2/2019_Makar_O-Dialektyzmy_u_romani_Volodymyra_100-102.pdf
19. Матвіяс І. Українська мова і її говори: [монографія]. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1990. 161 с.
20. Мислива Т. Діалектизми у жіночій прозі к. ХХ – п. ХХІ ст. (на матеріалі творів М. Матіос). *Науковий часопис Національного*

педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Зб.наук.пр / Відп. ред. М.Я.Плющ. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С.267-271.

21. Мойсієнко В. Західнополіський діалект: до витоків. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/15017/1/%D0%9C%D0%BE%D0%B9%D1%81%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE7.pdf>

22. Нестерчук О. Словотвір загоренського іменника (за романами В. Лиса «Століття Якова» та «Соло для Соломії»). *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 97-105.

23. Олексенко В. П. Структурні параметри та текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій у художньому тексті: (на матеріалі романів «Марія», «Волинь» У. Самчука). *Вісник Таврійської фундації*. Київ-Херсон: Просвіта, 2009. Вип. 6. С. 35-47

24. Омельковець Р. Фітономени як засіб увиразнення текстів Володимира Лиса. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. С. 112-119.

25. Пелипась М. М. Рильський про доцільність використання діалектизмів у художньому творі. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75598/129-Pelupas.pdf?sequence=1>

26. Селіверстова К. М. Структура діалектної лексики роману Марії Магіос «Солодка Даруся». *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць.* – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 6. С. 50-53.

27. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1974. 259 с.

28. СловникUA. URL: <https://slovnyk.ua/>

29. Спанатій Л.С. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. Лиса). *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Випуск 207. Том 219. С.109-112.
30. Тараненко С. Лінгвостилістичні особливості використання парцельованих конструкцій у сучасному малоформатному прозовому творі: комунікативно-прагматичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія»*. 2019. Вип. 7(75). С.40-46.
31. Тиха Л. Лексико-семантичні та граматичні особливості порівнянь у повісті Володимира Лиса «Соло для Соломії». *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 123-128.
32. Ткаченко Т. Діалектизми в мові прози Михайла Стельмаха. *Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць*. Випуск 12-13. С.232-235.
33. Томусяк А. О. Парцеляція у контексті вияву авторської інтенції в англomовному художньому тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015 № 19 том 1. С. 140-143.
34. Українська мова. Енциклопедія. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um156.htm>
35. Чернушенко Н.М. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису української художньої літератури другої половини ХХ століття. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2013. Вип. 35. С.128-135.
36. Чернушенко Н. М. Про деякі особливості парцельованих конструкцій в сучасній українській літературній мові ХХ століття. *Science and Education a New Dimension: Philology, I(2), Issue: 11, Nov. 2013*. С.42-43.

37. Шабат-Савка С. Т. Парцельовані комунікати як маркери вербалізації інтенцій мовця та експресивності художнього тексту. *Записки з укр. мовознавства*. 2017. Вип. 24, т. 1. С. 254–263.
38. Шевченко Т. Парцеляція як засіб емотивної експресії в текстовій організації мовленнєвого масиву. *Лінгвістичні студії : зб. наук. пр.* Вип.13. Донецьк: ДонНУ, 2005. С. 364-368.
39. Яворський А. Лексика волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2013. Вип. 36. С.137-142.
40. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С.230-236.